

ZARDUSHTIYLIK DINI TARIXI VA XUDOLARI

SamDTU 2-bosqich talabasi

Sayfullayeva Xadicha Hamidulla qizi

Ilmiy rahbar: Abdug'aniyev Bekzod Abduvali o'g'li

Annotatsiya: Ushbu maqolada Zardushtiylik dini tarixi, uning kelib chiqishi va asosiy xudolari haqida qisqacha ma'lumot berilgan. Zardushtiylik qadimgi Eron hududida payg'ambar Zardusht tomonidan asos solingan yakkaxudolik din bo'lib, yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi axloqiy tanlovni ta'kidlaydi. Maqolada Faravahar ramzi va uning ma'nosi, shuningdek Ahura Mazda, Angra Mainyu, Amesha Spentas va Yazatas kabi ilohiy mavjudotlar ta'riflangan.

Kalit so'zlar: Zardushtiylik, Zardusht, Faravahar, Ahura Mazda, Angra Mainyu, Amesha Spentas, Yazatas, yakkaxudolik, Avesto, diniy tarix, Eron, axloqiy tamoyillar.

Zardushtiylik — qadimgi Eron (hozirgi Eron hududi)da payg'ambar Zardusht tomonidan asos solingan qadimiy yakkaxudolik din bo'lib, uning tarixi taxminan miloddan avvalgi 1500–1200-yillargacha borib taqaladi. Uning asosiy ta'limotlari yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi axloqiy tanlovni ta'kidlaydi. Bu “yaxshi fikr, yaxshi so'z, yaxshi amal” (Humata, Hukta, Huvarstha) tamoyili bilan ifodalanadi. Zardushtiylikda ezgu Ahura Mazda va vayronkor Angra Mainyu o'rtasidagi kurash tasvirlanadi. Muqaddas kitobi — **Avesto bo'lib**, bu din vakillari **zardushtiylar** yoki **parslar** deb ataladi. Ular olov ibodatxonalarida sig'inganlar va insonning hayotdagi amallari asosida belgilanuvchi oxirat hayotiga ishonganlar.

Zardushtiylikning kelib chiqishi haqida ikki asosiy nazariya mavjud. Birinchi nazariyaga ko'ra, Zardo'sht sharqiy Eron yerlari, masalan, Baqtriya, Sug'diyona yoki Xorazmiyada (bugungi Afg'oniston, O'zbekiston va atrofdagi hududlar) yashagan. Ushbu qarash Avesta matnlaridagi lingvistik dalillar va ko'chmanchi hamda dasht madaniyatiga qilinadigan murojaatlar bilan qo'llab-quvvatlangan. Ikkinchi nazariya Zardushtni g'arbiy Eron, xususan, Media yoki Urmiya ko'li yaqinidagi Atropatena hududida kelib chiqqan deb hisoblangan. Ushbu talqin keyingi fors va yunon manbalariga asoslanadi va Eron shohi sulolasi (Ahamoniylar) o'z yozuvlarida Ahura Mazdoga ibodatni targ'ib qilganligi bilan mos keladi. Zardushtiylikning asosiy ramzi Faravahar bo'lib, uni qanotli figura sifatida tasvirlangan:

- Markazdagi inson figuri – inson ruhini va uning tanlovlarini ifodalaydi.
- Bir qo'l yuqoriga ishora qilgan – odamlarni oliy maqsadlarga intilish va ma'naviy rivojlanishga chaqiradi.
- Ikkinchi qo'ldagi halqa – sodiqlik, e'tiqod va inson bilan Xudo o'rtasidagi abadiy bog'liqlikni ramziy qiladi.
- Uch qatlamli qanotlar – Zardushtiylik shiori "Yaxshi Fikr, Yaxshi So'z, Yaxshi Amal"ni bildiradi.
- Orqaga qaragan ikki dum – yomon fikrlar, so'zlar va amallarni ifodalaydi, ularni oldini olish kerak.
- Figuraning belidagi halqa – abadiylik va ruhning o'lmasligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, Faravahar Zardushtiylik axloqining vizual eslatmasi bo'lib, yaxshi narsani tanlash, yomonlikdan voz kechish va ma'naviy o'sishga intilish zarurligini anglatgan.

Zardushtiylikda “xudolar” tushunchasi ko‘p xudoli dinlardagidek emas edi. Bu asosan yagona oliy Xudoga asoslangan monoteistik e‘tiqod hisoblangan, ammo Unga xizmat qiluvchi ilohiy mavjudotlar ham mavjud bo‘lgan. Va bular quyidagilar:

- **Ahura Mazda** – “Donolik Egasi”, oliy va abadiy Xudo, olam, haqiqat va yaxshilikning yaratuvchisi.
- **Angra Mainyu (Ahriman)** – vayronkor ruh, yomonlik, tartibsizlik va yolg‘on manbai. U Ahura Mazdaga teng emas, balki Unga qarshi turadi.
- **Amesha Spentas (“Muqaddas O‘lmaslar”)** – Ahura Mazdaning olti ilohiy nurlaridan iborat, ko‘pincha arxangellar sifatida tasavvur qilinadi, har biri yaratish va axloqiy fazilatning bir jihatini ifodalaydi:
 - **Vohu Manah** – Yaxshi Aql (hayvonlarga bo‘lgan muhabbat va mehr)
 - **Asha Vahishta** – Eng Yaxshi Haqiqat va Adolat
 - **Khshathra Vairya** – Xohish qilingan Hokimiyat (ideal boshqaruv, himoya)
 - **Spenta Armaiti** – Sadoqat va Yer
 - **Haurvatat** – Butunlik/Sog‘liq (suv bilan bog‘liq)
 - **Ameretat** – O‘lmaslik (o‘simliklar bilan bog‘liq)
- **Yazatas (“ibodatga loyiq”)** – boshqa ilohiy mavjudotlar/ruhlar (farishtalarga o‘xshash), olov, quyosh, suv, shamol va yulduzlar kabi tabiat elementlari bilan bog‘liq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Turayeva D. Shaxsning har tomonlama shakllanishida muloqot san'atining ahamiyati. Science and education. January. 2023 yil. B-863-843.
2. Turayeva Dildora. Yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi. Respublika ilmiy-uslubiy jurnal. 8-jild, 4-son. 2025 yil, 13 aprel. B-35-38
3. Abdug'aniyev, Bekzod. "sug'diylarda din masalasi: zardushtiylik va mazdakiylik." Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Actual Problems of Humanities and Social Sciences. 5.1 (2025): 34-40.
4. Abdug'aniyev, Bekzod. "o'zbek xonliklari va usmonli davlati hukmdori sulton sulaymon o'rtasidagi siyosiy aloqalar." Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Actual Problems of Humanities and Social Sciences. 5.5 (2025): 57-64.
5. Azimjon o'g'li, Beknazarov Javoxir. "cultural life in central asia during the timurids dynasty." shokh library (2025).
6. Azimjon o'g'li, Beknazarov Javoxir. "the establishment of bukhara khanate." shokh library (2025).